1.ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԱՆՑԿԱՑՎԱԾ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

1. BRIEF HISTORICAL REVIEW OF THE CENSUSES CONDUCTED PREVIOUSLY IN ARMENIA

1. КРАТКИЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ ОЧЕРК О ПРОВЕДЕННЫХ В АРМЕНИИ ПЕРЕПИСЯХ НАСЕЛЕНИЯ

Հայ ժողովրդի թվաքանակի վերաբերյալ քիչ թե շատ արժանահավատ տվյալները վերաբերում են մ.թ.ա. առաջին դարի կեսերին՝ Տիգրան Մեծ-ի գահակալության տարիներին: Հայ մատենագրությունը հավաստում է, որ բուն պատմական Հայաստանի տարածքում ապրող անդրենածին բնակչության՝ հայերի թվաքանակը կազմում էր մոտավորապես 5-6 միլիոն մարդ: Արևելյան Հայաստանի բնակչության թվաքանակի վերաբերյալ առաջին ժողովրդագրական տվյալները վերաբերում են 1828թ-ին: Մոտավոր գնահատումներով, Ռուսաստանի կազմի մեջ մտած հայկական տարածքների՝ Երևանի ու Նախիջևանի խանությունների բնակչությունը կազմել էր 160 հազար մարդ:

1897թ. ռուս աշխարհագրագետ, վիճակագիր Պ.Պ.Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու նախաձեռնությամբ, անցկացվեց ռուսական կայսրության առաջին և միակ համընդհանուր մարդահամարը: Այս մարդահամարն ընդգրկեց նաև Հայաստանի այն տարածքը, որը մտնում էր Ռուսաստանի կազմի մեջ, սակայն, ինչպես ռուսական ողջ կայսրության սահմաններում, այնպես էլ բուն հայկական տարածքներում բնակվող հայերի թվաքանակի վերաբերյալ սպառիչ տեղեկություններ չարձանագրվեցին: Երևանի նահանգին վերաբերող տվյալների համաձայն՝ նրա տարածքում ապրում էր 900 հազար մարդ:

Հայաստանում առաջին մարդահամարն անցկացվել է նախկին ՍՍՀՄ կազմում 1926թ.՝ ընդգրկելով հանրապետության ողջ տարածքը: Այն իրականացվել է ականավոր վիճակագիրներ Վ.Գ. Միխայլովսկու և Օ. Ա. Կվիտկինի մշակած գիտական մեթոդներով, որոնք էլ հիմք հանդիսացան նաև հաջորդ մարդահամարների անցկացման համար: Բնակչության հաշվառման միավորը՝ ընտանիքն էր, որի

More-or-less reliable information concerning the Armenian population belongs to the middle of the first century BC, during the years of Tigran Mets throne. The Armenian chronicle shows, that the number of native Armenian people, living in the territory of historical Armenia, comprised approximately 5-6 million people. The first demographic data about the population of Eastern Armenia dates to 1828. By approximate estimations, the population of Armenian territories of Yerevan and Idjevan Khans within the structure of Russia was 160 000 people.

In 1897, the Russian geographer and statistician P. P. Semyonov-Tyan-Shanski organized the first and only overall Population Census of the Russian Empire. The territory of Armenia located within Russian Empire was included in this census, though information about the number of ethnic Armenians within Russia(and hence Armenia as well)was not collected. According to this census 900 000 people lived within Yerevan.

In 1926 the first Census was undertaken within the structure of former Soviet Union . It was accomplished using the methods designed by famous statisticians Michaylovski and Kwitkin, which became the basis for conducting all future censuses.The unit of population count for this census was the family, and comprehensive and detailed data for family structure was obtained .

On 1926 December 17th, the de facto population in Armenia was 881,290 persons. The next census was undertaken in 1937. However to prevent disclosure of the number of people who died during the years of famine and repression of Stalin's era, or millions of people in concenconcen tration camps, these results were never processed .

Более ли менее достоверные данные о численности армянского народа относят к половине первого века д.н.э., в годы царствования Тиграна Великого. Армянская летопись заверяет, что среди коренного населения , проживающего на исконно-исторической территории Армении, численность армян составляла приблизительно 5-6 милионов человек. Первые демоографические данные о численности населения Восточной Армении относят к 1828году. По приблизительным оценкам, население армянских территорий, входящих в состав России, Ереванского и Нахичеванского ханств составляло 160 тысяч человек.

В 1897 году, по инициативе русского географа, статистика П.П. Семенова-Тянь-Шанского, была проведена первая и единственная всеобщая перепись населения российской империи. Эта перепись включила в себя также ту территорию Армении, которая входила в состав России, однако, исчерпывающие данные о численности армян, проживающих как на исконно армянских территориях, так и в пределах границ российской империи, не были зарегистррованы. Согласно данным, относящимся к Ереванской губернии, на его территории проживало 900 тысяч человек

Первая перепись населения в Армении, охватывающая всю территорию, была проведена в составе бывшего СССР в 1926 году. Она осуществилась по обработанным научным методам выдающихся статистиков В.Г. Михайловского и О.А. Квиткина, которые стали основой для проведения последующих переписей населения. Единицей учета населения являлась семья, о строении которой впервые были

կառուցվածքի վերաբերյալ առաջին անգամ ստացվեցին մանրամասն տվյալներ: 1926թ. դեկտեմբերի 17-ի դրությամբ Հայաստանի առկա բնակչության թվաքանակի ցուցանիշը կազմել էր 881290 մարդ:

Հաջորդ մարդահամարն անցկացվել է 1937 թվականին: Ստալինյան բռնարարքների հետևանքով զոհված, ինչպես նաև համակենտրոնացման ճամբարներում գտնվող միլիոնավոր մարդկանց հաշվառումը քողարկելու նպատակով մարդահամարի տվյալները խեղաթյուրված ու կեղծված էին, ուստի դրանք չեն մշակվել ու ամփոփվել:

1939թ. անցկացվեց հաջորդ մարդահամարը, որի ժամանակ առաջին անգամ հատուկ մեթոդաբանությամբ կիրառվեց նաև բնակչության հաշվառման ճշգրտության ու ամբողջականության հետմարդահամարային վերահսկողությունը: Այս մարդահամարի ժամանակ, բացի առկա բնակչությունից, հաշվառվեց նաև մշտական բնակչությունը: Սակայն, երկրորդ համաշխարհային պատերազմի հետևանքով հնարավոր չեղավ ավարտին հասցնել հավաքագրված նյութերի ամբողջական մշակումը, իսկ ստացված տվյալները համառոտ հրապարակվեցին 1939-1940թթ: 1939թ. հունվարի 17-ի դրությամբ Հայաստանի առկա բնակչության թվաքանակի ցուցանիշը կազմել էր 1282338 մարդ:

1959թ. հունվարին անցկացվեց հաջորդ՝ հետպատերազմյան առաջին մարդահամարը: Տեղեկությունների հավաքագրման մեթոդաբանությունն ու մարդահամարի ծրագիրը, նախորդ մարդահամարների հետ համեմատած, գրեթե նույնն էին: 1959թ. մարդահամարի անցկացումը հնարավորություն տվեց վեր հանելու երկրորդ աշխարհամարտի մարդկային ռեսուրսներին պատճառած վնասների չափերը, ինչպես նաև դրանց հետևանքով երկրի սոցիալ-ժողովրդագրական ցուցանիշները բնութագրող տվյալները: Մարդահամարի տվյալները հանդիսացան տնտեսության պլանավորման, կառավարման և բնակչության ընթացիկ և հեռանկարային թվաքանակի հետագա հաշվարկների հիմքը: 1959թ. հունվարի 15-ի դրությամբ Հայաստանում առկա բնակչության թվաքանակի ցուցանիշը կազմել էր 1763048 մարդ, իսկ մշտական բնակչությանը՝ 1765297:

Two years later, in 1939 , another Census was attempted. For the first time special methodology was implemented to conduct post-census observation in an effort to gauge the accuracy and completeness of the count. In addition to the de facto population, the de jure population was estimated, as well. However, due to the Second World War, it became impossible to conclude the data processing and only summary results were publicated in 1939-1940 . The de facto population number of Armenia, as of January 17, 1939 was 1,282,338 people.

The next Census was not conducted until January,1959 , 14 years after the War II and 20 years since the last census. The program of the Census and the method of data collection were almost the same as compared with the previous ones. It was the first opportunity to estimate the losses of human resources and the socio-demographic changes inflicted by the World War II. The data of this census became the basis for planing and management of the economy, as well as for estimation of population current and projected counts. As of January the 15th, 1959 the de facto population of Armenia was 1,763,048 persons, and the de jure population – 1,765,297.

The next was the Census of 1970. At that time the sample method of questionning was used. Among the 18 questions of the program, the information concerning the eleven was collected from the whole population(complete count), and concerning the 7 questions – from the 25 percent of the de jure population(sample count). New questions, particularly about knowledge of native language and the second language were included in the program of Census. The other advantage was that some technical innovations of data processing had been used during that Census.

As of 15th January ,1970 the de facto population number in Armenia comprised 2491873, and the de jure– 2492616 pers.

The next Census was taken in 1979, January, during which the posi-

получены подробные данные. По состоянию на 17-ое декабря 1926г., показатель численности наличного населения составил 881290 человек. Следующая перепись населения была проведена в 1937году. С целью маскировки учета милионов людей, находившихся в концетрационных лагерях, а также погибших вследствии сталинских репрессий и голода, данные о переписи населения были сфальсифицированны, и соответственно не были обработанны и подытожены.

В 1939 году была проведена следующая перепись, во время которой впервые при помощи специальной методологии был применен пост переписной контроль за целостностью и точностью учета населения. Во время этой переписи, кроме присутствующего населения, было учтено также постоянное население. Однако вследствии Второй Мировой Войны не удалось довести до конца целостную обработку собранных материалов, а полученные данные были вкратце опубликованы в 1939-1940гг. По состоянию на 17 января 1939года показатель численности наличного населения Армении составил 1282338 человек. В январе 1959 года была проведена первая послевоенная перепись населения. Методология сбора информации и программа переписи, по сравнению с прошедшими, была почти та же. Проведенная в 1959 году перепись населения дала возможность выявления размеров ущерба, нанесенного человеческим ресурсам Второй Мировой Войной, а также данных, характеризующих социально-демографические показатели. Данные о переписи населения стали основой для дальнейших расчетов текущей и перспективной численности населения, управления, а также для планирования экономики. По состоянию на 15-ое января 1959года показатель численности наличного населения в Армении составил 1763048 человек, а постоянного населения-1765297 человек

Следующей была перепись населения 1970 года. В это время был применен выборочный метод опроса.

Հաջորդը՝ 1970թ. մարդահամարն էր: Այդ ժամանակ կիրառվեց հարցման ընտրանքային մեթոդը: Ծրագրի 18 հարցերից 11-ի վերաբերյալ տեղեկությունները հավաքագրվեց ողջ բնակչությունից (համատարած հաշվառում), իսկ 7 հարցերի վերաբերյալ՝ մշտական բնակչության 25 տոկոսից (ընտրանքային հաշվառում): Մարդահամարի ծրագրում ներառվեցին նոր հարցեր, մասնավորապես մայրենի լեզվի և այն լեզվի վերաբերյալ, որին հարցվողն ազատ տիրապետում էր (երկրորդ լեզու):

Մյուս առանձնահատկությունն էլ այն էր, որ այդ մարդահամարի ժամանակ կիրառված հարցաթերթերը հարմարեցվել էին էլեկտրոնային սարքերի կողմից ընթերցվելուն:

1970թ. հունվարի 15-ի դրությամբ Հայաստանում առկա բնակչության թվաքանակի ցուցանիշը կազմել էր 2491873 մարդ, իսկ մշտականը՝ 2492616 մարդ:

Հաջորդ մարդահամարն անցկացվեց 1979թ. հունվարին, որի ժամանակ օգտագործվեց նախորդ մարդահամարների դրական փորձը, սակայն նյութերի մշակման մեթոդները էապես տարբերվեցին նախորդներից:

Այդ մարդահամարի ժամանակ ՍՍՀՄ վիճակագրական պրակտիկայում առաջին անգամ մարդահամարի հարցաթերթերում տեղ գտած գրանցումները հատուկ կարդացող սարքերի օգնությամբ մուտքագրվեցին և գրանցվեցին էլեկտրոնային հաշվիչ մեքենաների մագնիսական ժապավենների վրա: Մարդահամարի ծրագրում ավելացվեցին նոր հարցեր, իսկ հարցերի մի մասն էլ վերախմբագրվեցին:

1979թ. հունվարի 17-ի դրությամբ Հայաստանում առկա բնակչության թվաքանակի ցուցանիշը կազմել էր 3030747, իսկ մշտական բնակչության թվաքանակինը՝ 3037259 մարդ:

1989թ. տեղի ունեցավ Խորհրդային Միության վերջին մարդահամարը, 1988թ. դեկտեմբերյան աղետալի երկրաշարժից ընդամենը մեկ ամիս անց՝ բնակչության հսկայական զանգվածների տեղաշարժի և ղարաբաղյան հակամարտության հետևանքով հանրապետությունում ստեղծված քաղաքական և տնտեսական անկայունության պայմաններում: Չնայած 1990թ. մայիսին տպագրվեցին նյութերի մշակման արդյունքները, այնուամենայնիվ, հատկապես փախստականների և տեղահանվածների

tive experience of the previous Censuses had been used, though the methods of data processing were essentially different form the previous ones.

During that Census, for the first time in the statistical practice of the Soviet Union,by the help of special reader equipments the information from the Census questionnaires had been entered into the electronic computers and afterwards registered on the magnetic tapes.

In the program of the Census new question were added, and a part of the questions were reedited.

As of January 17, 1979 the de facto population in Armenia was 3,030,747, and the de jure population was 3,037,259 persons.

The last census of the Soviet Union took place in January 1989, a month later after the disastrous earthquake in northern Armenia,and within an environment of political and economic unstablity caused by enormous population movements due to the conflict in Gharabagh, as well. For example, as a result of the earthquake, more than 160,000 people were evacuated outside Armenia via official channels, though others left of their own volition, so that an exact estimate of the number of displaced individuals due to the earthquake was impossible to ascertain. In addition, due to the conflict in Karabagh, ethnic Armenians were returning to Armenia from Azerbaijan, and ethnic Azerbaijanis resident in Armenia were returning to Azerbaijan. All of these factors negatively influenced the results of the census such that they did not reflect the real picture of Armenia

Though the census results were published in May 1990, they very quickly lost their relevance due to the problems outlined above. Nevertheless, as of January 12, 1989, the de facto population was 3,287,677, and the de jure population was 3,304,776.

Данные об 11-и из 18-и вопросов программы были собраны со всего населения (сплошной учет), а о 7-и вопросах – с 25 процентов (выборочный учет). В программу переписи были включены новые вопросы, в частности о родном языке и о том, которым свободно владел опрашиваемый (второй язык). Другой особенностью было то, что переписные листы, примененные во время этой переписи , были приспособлены для чтения при помощи электронных устройств.

По состоянию на 15 января 1970 года, показатель численности наличного населения Армении составил 2491873 человек, а постоянного- 2492616 человек.

Следующая перепись населения была проведена в январе 1979 года, во время которой был использован положительный опыт предыдущих переписей, однако методы обработки материалов значительно отличились от предыдущих.

Во время этой переписи населения, впервые в статистической практике СССР, записи сделанные в переписных листах , при помощи специальных считывающих устройств были введены и записанны на магнитную ленту электронно-вычислительных машин. В программу переписи были добавлены новые вопросы, а часть вопросов перередактированны.

По состоянию на 17 января 1979 года показатель численности наличного населения составил 3030747 человек, а постоянного-3037259 человек.

В 1989 году, спустя один месяц после декабрьского разрушительного землетрясения 1988 года, в условиях экономической и политической нестабильности, порожденной вследствии передвижения огромных масс населения и карабахского противостояния, была проведена последняя перепись населения СССР. Несмотря на то, что в мае 1990 года были напечатанны результаты обработки материалов, все таки вследствии методологического несоответствия межреспубликанского обмена и учета информации особенно о беженцах и выселенных, в 1989 году результаты переписи очень быстро потеряли свою актуальность. Во время этой переписи населения также, дан-